

Zsidó vallás és kultúra 1

(BBN-HEB11-221, BBN-VAL11-131:4, BMA-VALD17-203.03,
BBV-202.04, BMVD-202.04)

Zsidó rítusok és zsinagógai liturgia (BBN-BIB-611)

---

1. Bevezetés. Mi a zsidóság? Hogyan írható le?

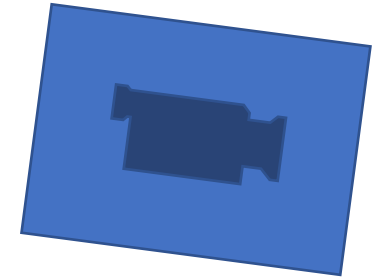
2022. 09. 14.

Biró Tamás

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék, biro.tamas@btk.elte.hu

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék

Weboldal: <http://hebraisztika.elte.hu/site/>

- Keleti nyelvek és kultúrák alapszak, hebraisztika szakirány (BA)
- Hebraisztika MA
- Hebraisztika-judaisztika PhD
- Minorok:
  - Judaisztika diszciplináris minor
  - Hebraisztika diszciplináris minor
  - Bibliatudomány diszciplináris minor.

Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Department of Assyriology and Hebrew
Eötvös Loránd University

Judaisztikai Kutatócsoport
MTA TK Kisebbségkutató Intézet
Centre of Jewish Studies
Center for Social Sciences, Institute for Minority Studies

1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F | Tel.: +36 (1) 411-6749 | email: ahf@btk.elte.hu

Nyitólap Main page
Hírek News
General Information
Assziriológia Assyriology
Hebraisztika Jewish Studies
HebraWiki Project
Munkatársak Faculty&Staff
Órák Courses
Könyvtár Library
Kiadványok Publications
Cikkek Articles
Iráttár Archives
Kutatás Ongoing research
Hasznos linkek Links
Volt hallgatók Alumni
Szakdolgozatok Theses

Látogatók 2005. szept. 1. óta / Visitors since 01/sept/2005: 373217

Interjú a Lendület-pályázat nyertesével: Niederreiter Zoltánnal

Praktikus dolgok:

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2022-jiddiskajt1/>
<http://birot.web.elte.hu/jiddiskajt/> *(a félév végéig)*
- Teams csoport: *Crs 22-23-1 BBN-HEB11-221 01 Zsidó vallás és kultúra 1.*
- Biró Tamás: biro.tamas@btk.elte.hu, birot@or-zse.hu
- Fogadóóra: *emailes egyeztetés alapján*
- Pótóra, ha sok óra elmaradna.

Három hét múlva (október 5.)
jom kippur miatt elmarad!

Miről szól a zsidó vallás? Miből áll a vallásos zsidó élete? Mi van egy zsinagógában? Hogyan zajlik egy zsidó esküvő? A zsidó vallás alapjait bemutató előadássorozat első féléve nyitva áll minden szakos és nem szakos érdeklődő előtt is.

- Bemutatkozás:

<https://kahoot.it/>

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben + élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

- + élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

- + élő tapasztalatot szerzünk

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

Első félév:

- alapfogalmak, naptár
- hétköznapok, imák
- életciklus
- kóserság
- intézményrendszer

Második félév:

- szombat
- ünnepek

Harmadik félév:

- liturgia

+ élő tapasztalatot szerzünk

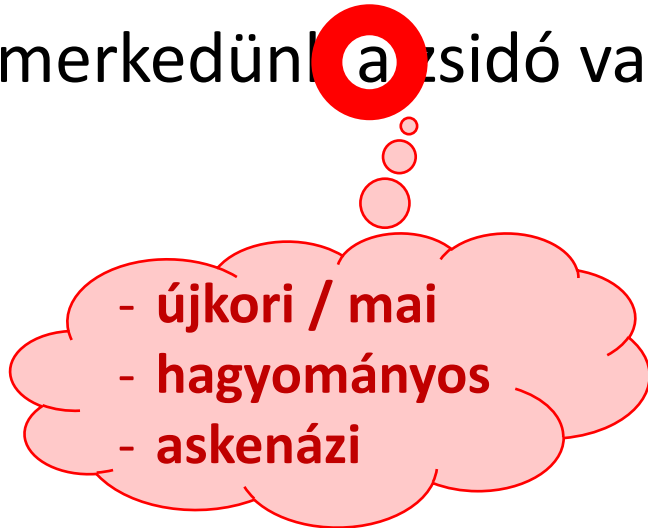
~~terepgyakorlat~~

~~zsinagógalátogatás~~

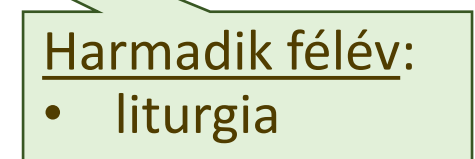
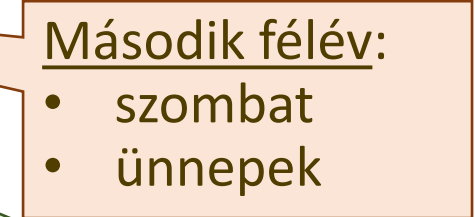
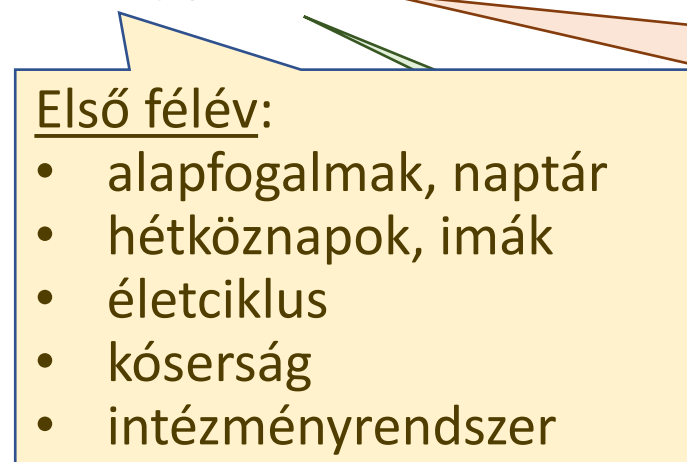
könyvek,
filmek,
youtube...

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

+ élő tapasztalatot szerzünk

Hegedűs a háztetőn

Hagyomány!

- Írják be a chatbe vagy ide: <http://birot.hu/k1/>

hogy mi mindenről van szó a dalban,
például öltözködés, család stb.

<http://birot.hu/k1/kviz.txt>

Hegedűs a háztetőn

Tevje: Hegedűs a háztetőn. Bolondosan hangzik, ugye? Márpedig mi itt Anatevkában, ebben az eldugott kis faluban, mindnyájan hegedűsök vagyunk a háztetőn. Kínlódunk, gyötrődünk, hogy kicsaljunk valami kellemes, egyszerű dallamot, anélkül, hogy kitörnénk a nyakunkat. Ez nem könnyű. Kérdezhetnék: miért ragaszkodunk mégis ehhez a helyhez, ha ilyen veszélyes? Mert Anatevka a mi otthonunk. És hogyan tartjuk az egyensúlyt? Mi a titka? Egy szóval megmondhatom: a hagyomány.

Falusiak: Hagyomány, hagyomány - hagyomány.

Tevje: Itt Anatevkában mindenre van hagyományunk. Hogyan együnk, hogyan aludjunk, hogyan beszéljünk. Mi például azt, hogy „jó szerencsét” úgy mondjuk: „mazeltov”. Az úr megszólítása nálunk: „reb”.

Megkérdezhetnék, hogyan kezdődött ez a hagyomány? Megmondhatom: nem tudom. A hagyomány az hagyomány.

Hegedűs a háztetőn

A hagyomány. Mindenkinek kijelöli a helyét, útját, hogy mindenki tudja, mit vár tőle Isten.

Tevje, papák: Éjjel és nappal ki az, aki fárad, gyereket és asszonyt ki öleli át? És mondd, kinek gondja az ima meg a bor? Az csak a papa mindenkor.

Mind: Hagyomány, hagyomány - hagyomány.

Golde, mamák: Kinek dolga, hogy e pici sóher ház oly kedves ház, oly kóser ház? Annyi gondot kinek ad a háztartás? Az mindig csak a mama és nem más.

Mind: Hagyomány, hagyomány - hagyomány.

Fiúk: Mint hároméves lurkó jártam héber iskolát, és gazdag asszonyt választ nékem majd a család.

Mind: Hagyomány, hagyomány - hagyomány. **Lányok:** A lány is nap mint nap, csak stoppol, tüzet rak, és kit a papa választ, a férje az lesz csak.

Tevje: És ebben a kis sárfészekben megvannak a mi jellegzetes figuráink. Itt van például Jente, a házasságközvetítő.

Követelmények:

A Neptunban meghirdetett követelményrendszerhez képest módosult!

- Jegyszerzés:
  - A félév során a Teams-en keresztül beadandó feladatok ($10 \times 5 \% = 50 \%$).
    - Hetente tíz pont = a jegy 5%-a.
    - Tizenkettőből öt beadása kötelező az elégséges jegyhez.
    - Tizenkettőből tíz beadása kell a maximális pontszámhoz.
    - Ha valaki több mint tíz alkalommal adja be, a legjobb tíz beadandó számít.
  - Félév végén zárthelyi dolgozat (100 p, 50 %) – *jelenléti v. Teams – járványtól függően.*
    - Min. 40 p kötelező a teszten az elégséges jegyhez.
  - *Elégséges kb. 50%-tól.*

Követelmények:

- Kötelező / javasolt irodalom:

- Donin, Hayim Halevy, *Zsidónak lenni...* (Interart Studio, 1991)
- Komoróczy Géza (ed.), *A zsidó Budapest: Emlékek, szertartások, történelem*, 2 vols. (Hungaria Judaica; Budapest: Városháza, MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1995)
- Lau, Israel Meir, *A zsidó élet törvényei* (Jerusalem: Machon Massoret Yeshivat Hayye Moshe, 1994)
- Oláh János, *Judaisztika* (Budapest: Bookmaker, 2005)
- stb.

Lásd a Teamsben és a kurzus honlapján is!

Követelmények:

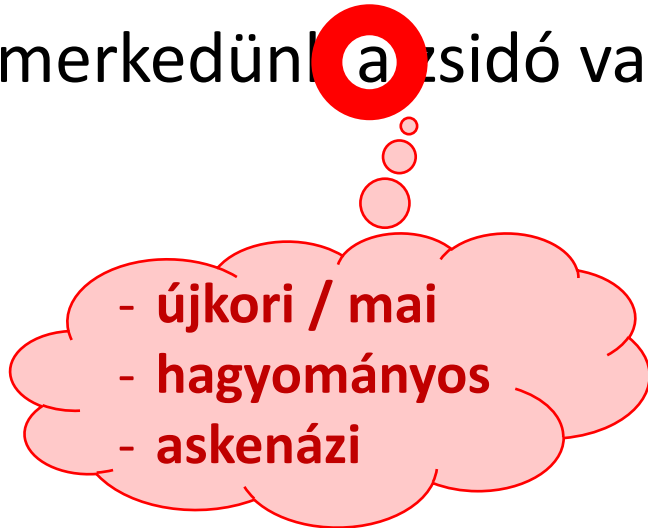
- További irodalom, például:

- *Encyclopaedia Judaica*, 16 vols. (Jerusalem: Encyclopaedia Judaica, 1972)
- Chill, Abraham, *The Minhagim: The Customs and Ceremonies of Judaism, Their Origins and Rationale* (New York: Sepher Hermon Press, 1979)
- Klein, Isaac, *A Guide to Jewish Religious Practice* (New York: JTS, 1992)
- Ujvári Péter (ed.), *Magyar zsidó lexikon* (Budapest: Magyar zsidó lexikon, 1929)

A kurzus célja

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- Megtanuljuk elméletben

Első félév:

- alapfogalmak, naptár
- hétköznapok, imák
- életciklus
- kóserság
- intézményrendszer

Második félév:

- szombat
- ünnepek

Harmadik félév:

- liturgia

+ élő tapasztalatot szerzünk

~~terepgyakorlat~~

~~zsinagógalátogatás~~

*könyvek,
filmek,
youtube...*

A kurzus célja

de mit is jelent az a szó, hogy „zsidó”?

- Megismerkedünk a zsidó vallás alapjaival.

- újkori / mai
- hagyományos
- askenázi

- Megtanuljuk elméletben

előadások

Első félév:

- alapfogalmak, naptár
- hétköznapok, imák
- életciklus
- kóserság
- intézményrendszer

Második félév:

- szombat
- ünnepek

Harmadik félév:

- liturgia

+ élő tapasztalatot szerzünk

~~terepgyakorlat~~

~~zsinagógalátogatás~~

*könyvek,
filmek,
youtube...*

Egy pszichológiai teszt

- <http://birot.hu/k2/>

Egy pszichológiai teszt

- <http://birot.hu/k2/>

Mi a ***zsidó*** szó ellentéte?

Egy pszichológiai teszt

- <http://birot.hu/k2/>

Mi a ***zsidó*** szó ellentéte?

- <http://birot.hu/k2/kviz.txt>

A sokjelentésű ZSIDÓSÁG SZÓ

<i>A zsidóság...</i>	a ZSIDÓ szó ellentéte kontrollálatlan szabad asszociáció során...
... mint vallás	keresztény, muszlim...
... mint nép, nemzet, etnikum	magyar, arab...
... mint Izrael Állam	arab, muszlim
... mint sorsközösség, mint az üldöztetések elszenvedője	antiszemita
... mint bibliai nép	pogány
... mint kultúra, mint hagyomány	
... mint származás	
...	

A sokjelentésű ZSIDÓSÁG SZÓ

- Ennek a kurzusnak az elsődleges témája: a zsidóság mint vallás.
- Más kontextusban: a zsidóság mint nép, nemzet, etnikum, kultúra, hagyomány, származás, sorsközösség stb.

ZSIDÓSÁG

➤ *Judaism* = judaizmus, zsidó vallás

Pl. „a zsidóságban nagy szerepet játszik a napi háromszori ima.”

➤ *Jewry* = zsidó egyének közössége

Pl. „X város zsidósága 1880-ban ... fő, nagy szerepük volt az iparosodásban.”

➤ *Jewishness* = „zsidónak levés”, identitás

Pl. „Kafka zsidósága nehezen mutatható ki a műveiben.”

Sokarcú zsidóság

Dimenziók:

- történelem
- földrajz
- társadalmi státusz, gazdasági helyzet
- vallásgyakorlat
- ideológia
- életkor, nem
- ...

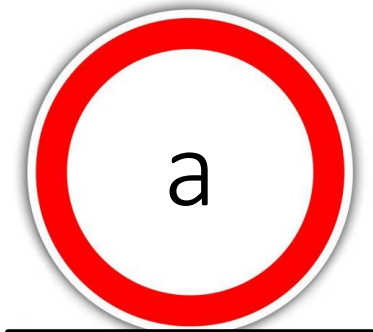
A kép forrása: <https://i2.wp.com/www.leftfutures.org/wp-content/uploads/2013/05/Jewish-nation-e1369669053927.jpg>

**Kerüljük az általánosítást,
ne kezeljük a zsidóságot
homogén kollektívumként!**

Sokarcú zsidóság

a zsidóság
a zsidók

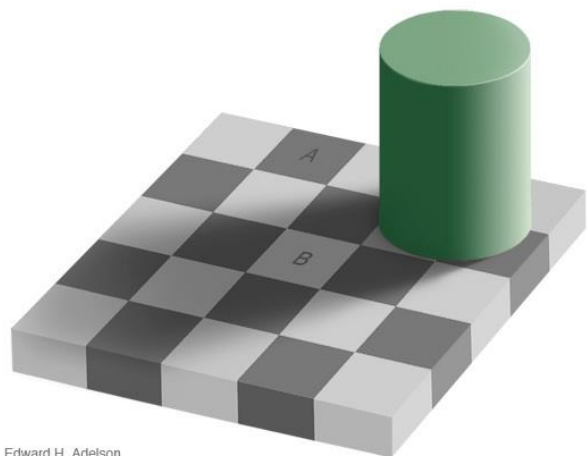
Dimenziók:

- történelem
- földrajz
- társadalmi státusz, gazdasági helyzet
- vallásgyakorlat
- ideológia
- életkor, nem
- ...

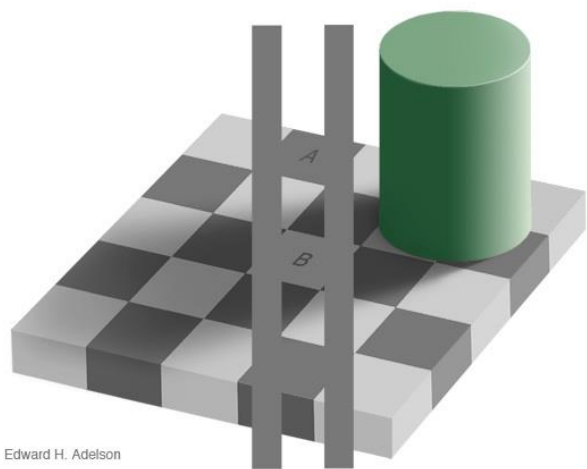
A zsidóság(ok) kutatása, leírása, megismerése
émikus és étikus nézőpontból

Perspektívák:

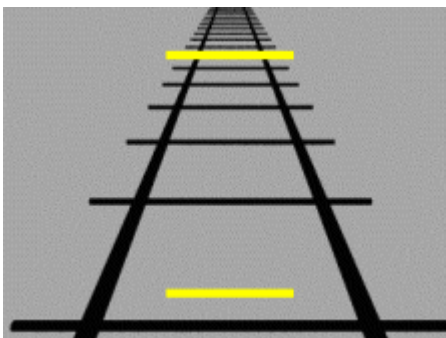
ugyanaz más kontextusban = más értelmet kap

Edward H. Adelson

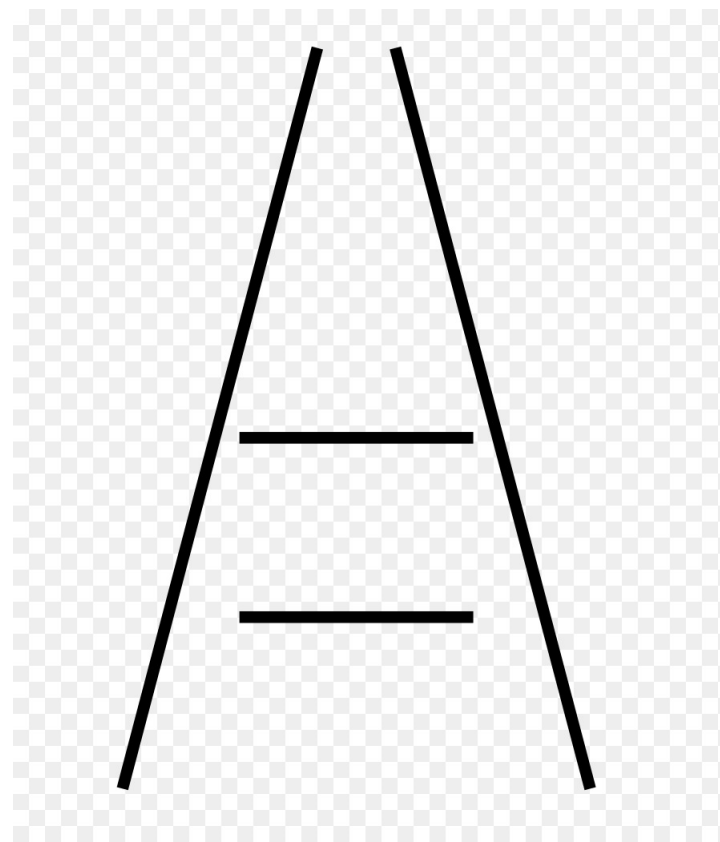

Edward H. Adelson

Ponzo-illúzió:

<https://hu.wikipedia.org/wiki/Ponzo-ill%C3%BAzi%C3%B3>

Nézőpontok

émikus

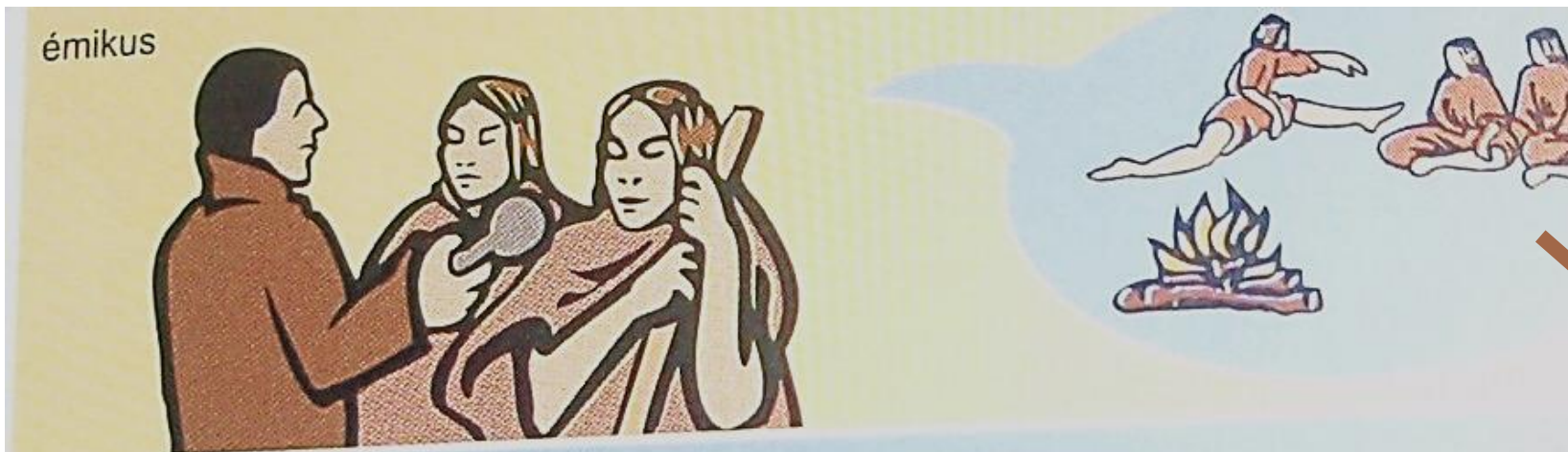
vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

„madár-távlatból”

• Émikus:

• Étikus:

1. a kutató

3. a kutató által kutatott vallási rítus

2. az informáns = adatközlő

Nézőpontok

émikus

vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

„madár-távlatból”

- Étikus:

- Émikus:

- Interaktív:

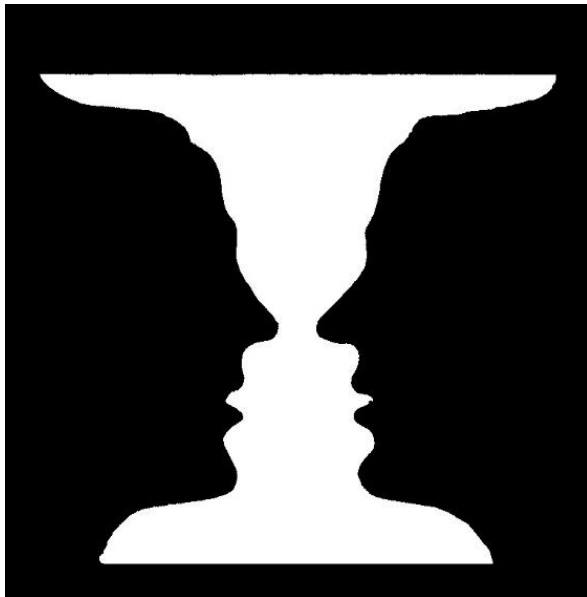
A kutató
nézőpontja.

A kutató átadja
a nézőpontot a
közösség egyik
tagjának.

A kutató és az
informáns
közösen,
egymás
nézőpontjára
reagálva
értelmezik a
látottakat.

Thomas Kuhn és az „alakváltás” (*Gestalt-switch*)

*Különböző nézőpontok, értelmezések mint eltérő „szemléletmódok”:
ugyanarra a „képre” (adatokra, jelenségekre...)
néznek, de mást és mást látnak benne.*

Milyen színű ez a ruha?

- Fehér és arany?
- Kék és fekete?

Késhegyre menő viták világszerte az interneten 2015-ben.

Ld. például itt:

[http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruh-at-valami-nem-stimmel-az-agyaban./](http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruh-at-valami-nem-stimmel-az-agyaban/)

https://en.wikipedia.org/wiki/The_dress

Milyen színű ez a ruha?

- Fehér és arany?
- Kék és fekete?

Késhegyre menő viták világszerte az interneten 2015-ben.

Ld. például itt:

<http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja- ezt-a-ruhat-valami-nem-stimmel-az-agyaban./>

- **Primer adatok**: látunk egy jelenséget, pl. a zsidó történelmet és kultúrát.
- **Értelmezés**: az adatainkba sok mindent láthatunk bele. Ki ezt, ki azt.
- Néha lehetséges egymást **meggyőzni**, néha nem.
- Azonban mindig érdemes **beszélgetni** egymás nézőpontjáról.

Milyen fogalmakat használjunk?

A kutatott
közösség saját
(émikus) fogalmai

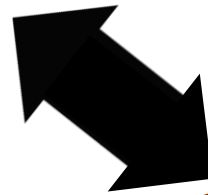
Például: *rabbi,*
zsinagóga.

A kutató saját
kultúrájából vett
(étikus) fogalmak

Például: *pap,*
templom.

A vallástudomány
(étikus)
szakkifejezései

Például:
vallási specialista,
szent tér.

Fogalmak és állítások: példák

émikus

vs.

étikus

Émikus

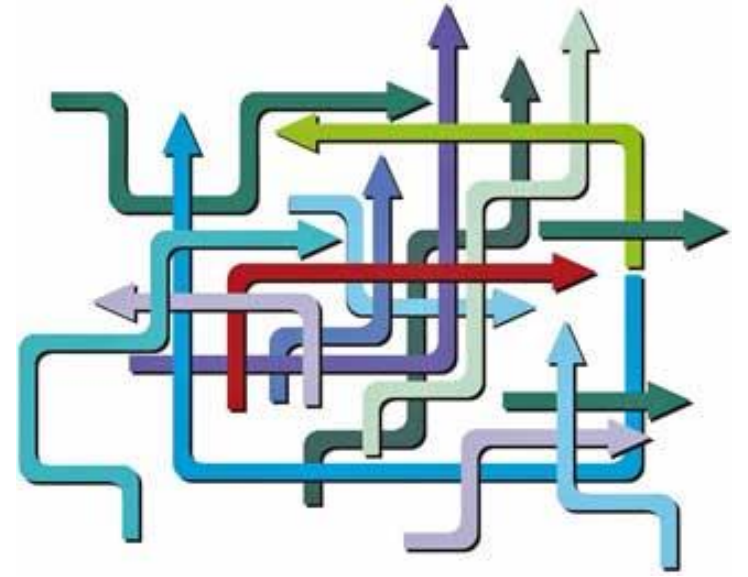
- Fogalmak:
  - rabbi, lelkész, mohel, kántor
  - bármicvo, bérmálás
- Állítások:
  - Allah kinyilatkoztatta a Koránt Mohamednek.
  - A Krisna-tudat 5000 éve hagyományozódik.

Étikus

- Fogalmak:
  - ilyen-olyan vallási specialista
  - átmeneti rítus a gyermek- és a felnőttkor határán
- Állítások:
  - *Az iszlám hagyomány szerint* az Allah nevű istenség kinyilatkoztatta a Koránt egy Mohamed nevű pásztornak.
  - Nincs bizonyítékunk a Krisna-tudatra a 16. század előtt, mai formájában pedig az 1960-as években jött létre.

A vallás mint komplex rendszer

A vallás részrendszerei

- **Gondolati elemek:** fogalmak (pl. Isten, démon, messiás, megváltás, bűn...), *narratívák* (pl. mítoszok), előírások (pl. törvények), a világban zajló eseményeket értelmező *világkép*, etikai **normák**, várakozások (pl. jutalom és büntetés) stb.
- **Viselkedés:** *rítusok*, **kötelező** és **tiltott** tevékenységek, módosult tudatállapotok...
- **Fizikai valóság:** *szakrális tárgyak*, szakrális épületek, zene, képzőművészet...
- **Intézmények:** egyházi szervezet, *vallási specialisták* (papok, sámánok, tanítók...)
- + **Külső környezet:** adott társadalom, valamint az azt körülvevő más kultúrák, stb., amelybe a vallás rendszere be van ágyazva.

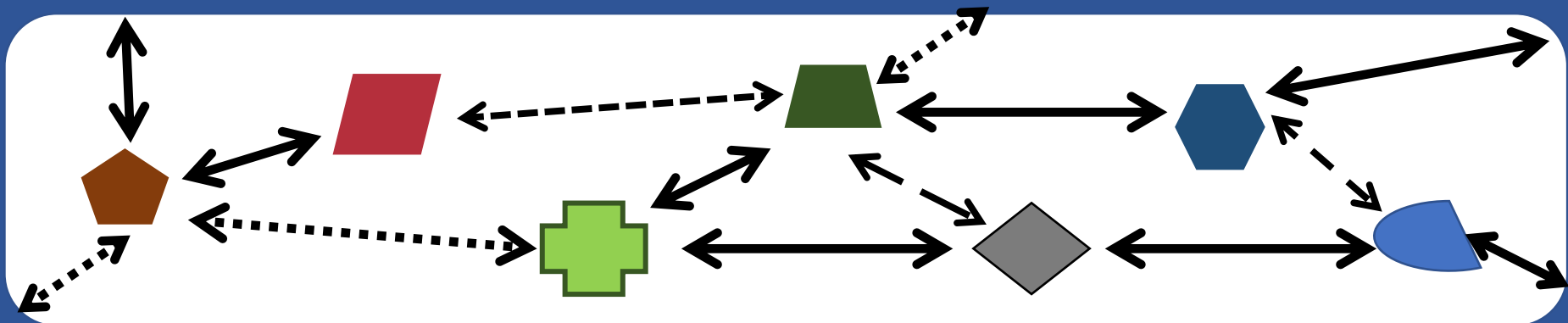
A vallás mint komplex rendszer

- **Gondolati elemek, viselkedés, fizikai valóság, intézmények...**

- + **Külső környezet:** adott társadalom, valamint az azt körülvevő más kultúrák, stb.

Rendszer: nem csak sok-sok **elem összessége**,
hanem ezek az elemek egymással komplex **kölcsönhatásban** is vannak.

Környezet (társadalmi környezet, biológiai környezet...), amelybe beágyazva

ha az egyik
elem elmozdul,
a többit is
elmozdítja
magával

- + Mindez **dinamikus rendszer:** időben változik, fejlődik, átalakul, szakad...

A vallás mint rendszer

- **Gondolati elemek, viselkedés, fizikai valóság, intézmények...**
- + **Külső környezet:** adott társadalom + biológiai és fizikai környezet/adottságok
+ az adott társadalmat körülvevő más kultúrák + stb.
- + Mindez **dinamikus rendszer:**
időben változik, fejlődik, átalakul, szakad...

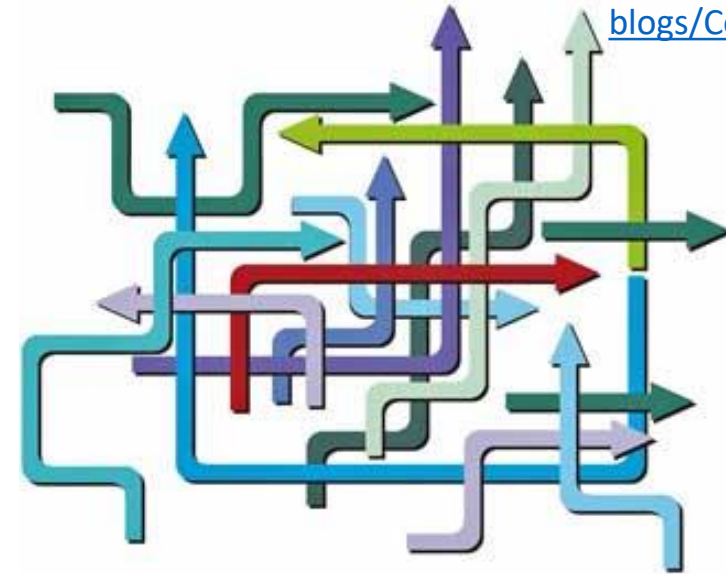
A rendszer leírható *szinkrón* [„pillanatfelvétel”] vagy *diakrón* [„film”] módon:

szinkrón: adott időpontra vonatkozik („*itt és most*”; „*ott és akkor*”).

diakrón: az időbeli változással foglalkozik.

Vallástörténet

A vallás mint komplex rendszer

- A vallás tudományos kutatásának alapfogalmai, valamint
- különböző szemléletmódok:

módszertani sokszínűség

→ a vallás mint **történelmi** jelenség

→ a vallás mint **társadalmi** jelenség

→ a vallás mint **pszichológiai** jelenség

→ a vallás mint **biológiai** jelenség

*A félév során a felsorolt
kérdések mind felmerülnek.*

A valláskutató *négy kérdése*

- Szinkron leírás: *hogyan néz ki a zsidóság itt és most?*
- Diakron / történeti leírás: *hogyan alakult ki a mai zsidóság?
hogyan nézett ki a zsidóság a múltban?*
- Vallásszociológiai: *mi a vallási jelenségek funkciója
a zsidó közösségekben?*
- Valláspszichológia: *milyen agyi/lelki folyamatok hatnak?*

Feladat a következő hétre

Feladat a következő alkalomra

- Péntek délutánig felkerül a Teamsbe.
- Max. 10 pont = a félév végi jegy 5%-a.
- Leadás a Teamsen belül.
- Határidő: szeptember 20., kedd éjfél (23:59).

Viszlát jövő héten!